

UOT 338.49

İSTEHSAL FƏALİYYƏTİ VƏ ƏSAS İSTEHSAL AMİLLƏRİ

XƏLİLBƏYLİ ALİYƏ ELMAR qızı

Sumqayıt Dövlət Universiteti, metodist

alia_xalilova1975@mail.ru

Açar sözlər : istehsal fəaliyyəti, istehsal ünsürləri, sahibkar, bazar, işçi qüvvəsi

Müasir insanın fəaliyyət sahələri özünün çoxmüxtəlifliyi ilə fərqlənir: təhsil, elm, mədəniyyət, idman və s. Çoxsaylı insan fəaliyyəti növləri arasında onun iqtisadi fəaliyyəti, yəni maddi nemətlərin əldə edilməsi ilə bağlı olan istehsal fəaliyyəti aparıcı yer tutur. Belə ki, iqtisadi fəaliyyət insanın digər fəaliyyət növlərini mümkün edir. Çünki, ilk növbədə, öz maddi tələbatlarını ödəmiş olan insan digər fəaliyyət növləri ilə məşğul ola bilər. Odur ki, yarandığı ən qədim dövrlərdən başlayaraq insanlar, ilk növbədə, iqtisadi fəaliyyətlə məşğul olmuş müxtəlif maddi nemətlər istehsal etməyə çalışmışlar. Hal-hazırda isə bizə məlum olan maddi nemətlər əldə olunma üsulundan asılı olaraq aşağıdakı 2 əsas qrupa ayrılır:

1. Təbiətin insanlara bəxş etdiyi hazır məhsullar;
2. İnsan əməyinin nəticəsi olan məhsullar.

1-ci qrupa daxil olan hazır məhsulların (hava, günəş işığı, dəniz suyu və s.) əldə edilməsi üçün insanlar heç bir əmək sərf etmirlər. Onlar sadəcə təbiətin bəxş etdiyi hazır nemətlərdən yararlanırlar. İnsan əməyinin nəticəsi olan məhsullar, məsələn, müxtəlif ərzaq məhsulları, geyim şeyləri, məişət əşyaları və s. isə istehsal olunmalı, müəyyən emal proseslərindən keçməlidir, onların istehsalı daim artırılmalı, keyfiyyət xüsusiyyətləri yaxşılaşdırılmalıdır. İstehsal fəaliyyəti, ümumiyyətlə, iqtisadiyyatın maddi əsasını təşkil edir. [1, s.376]

Maddi nemətlərin əldə edilməsi üçün istehsal prosesi baş verməlidir. İstehsal prosesində müvafiq istehsal ünsürlərindən istifadə olunur. Bu zaman istehsal ünsürləri və istehsal resursları anlayışlarını bir-birindən fərqləndirmək tələb olunur. Belə ki, istehsal resursları istehsal ünsürləri ilə müqayisədə daha geniş anlayışdır. İstehsal resursları maddi nemətlərin istehsal edilməsində istifadə edilə bilən istehsal vasitələridir – potensial istehsal ünsürləridir. İstehsal amilləri isə istehsal prosesinə cəlb edilmiş istehsal resurslarıdır. İstehsal amilləri öz tərkibinə görə çox müxtəlifdir. İqtisadi məzmunundan və ya təyinatından asılı olaraq istehsal ünsürlərini klassik siyasi iqtisadçılar 2 əsas qrupa ayırmışlar: istehsalın maddi amilləri və istehsalın əmək amilləri. Klassik iqtisadçılardan fərqli olaraq müasir iqtisad elmi isə istehsal ünsürlərini 4 qrupa ayırır. İstehsal amillərinin bu cür təsnifatını ilk olaraq ingilis iqtisadçısı Alfred Marşal vermişdir. A.Marşala görə istehsal ünsürləri aşağıdakı növlərə ayrılır [2, s.127] :

1. İstehsalın torpaq amili;
2. İstehsalın kapital amili;
3. İstehsalın əmək amili;
4. Sahibkarlıq bacarıqı.

İstehsalın torpaq amili istehsalın təbii amili də hesab olunur. İstehsalın torpaq amili keyfiyyət xüsusiyyətlərinə, yararlılığına görə fərqlənir. Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalından başlayaraq hər cür istehsalın əsasında torpaq sahəsinin olması tələb olunur. İstehsalın kapital amili daha geniş anlayışdır. Kapital amilinin tərkibinə xammal, materiallar, texnika və texnologiya, bütün əmək alətləri və s. daxildir. İstehsalın kapital amilləri elm və texnikanın inkişafı ilə əlaqədar daim təkmilləşir və yeniləşir. [3, s.167]

İstehsalın əmək amillərindən olan işçi qüvvəsi öz tərkibinə görə çox müxtəlifdir. Məsələn, əsas və köməkçi fəhlələr, mühəndis- texniki işçilər, rəhbər işçilər və s. Müasir iqtisadiyyat elmi sahibkarlıq bacarığını və sahibkarlıq bacarığına malik olan işçiləri xüsusi bir əmək amili kimi nəzərdən keçirir. Daha doğrusu, sahibkarlıq qabiliyyəti bütün digər istehsal ünsürlərinin ən səmərəli formada istifadə olunmasını təmin edə bilən xüsusi bir insan amilidir. Sahibkar xüsusi bacarığı sahibkarlıq istedadı ilə fərqlənən insanlardır. Təcrübə göstərir ki, əmək qabiliyyətli insanların yalnız 3-5 faizi sahibkarlıq bacarığına malik olan insanlardır. Sahibkarlıq bacarığının əsas fərqləndirici xüsusiyyətlərinə daxildir :

- liderlik və idarəçilik;
- tez bir zamanda qərar qəbul etmək;
- yeniçilik və novatorluq;
- istehsalda çevikliyi təmin edə bilmək;
- lazım gəldikdə risk edə bilmək və s.

Müasir şəraitdə təsərrüfatçılıq fəaliyyətini həyata keçirməyə başlayan sahibkar nədən başlamalıdır? O, istehsal prosesinin səmərəliliyini necə təmin etməlidir? İqtisadi fəaliyyətin əsas məqsədi olan mənfəətin maksimallaşdırılmasına necə nail olmaq olmalıdır? Mövcud qaydada qeydiyyatdan keçmiş sahibkar seçmiş olduğu istehsal fəaliyyətini həyata keçirmək üçün müəyyən miqdarda kapitala malik olmalıdır. Bu kapitalı ilkin kapital da adlandırmaq olar. Belə kapital çox zaman pul formasında olur. Çünki pulla istənilən digər kapital formalarını əldə etmək mümkündür. Aydın ki, sahibkarın ixtiyarında olan kapitalın yalnız pul formasında olması vacib deyil. Dünya təcrübəsinin göstərdiyi kimi, hazırda 5 əsas istehsal sahəsi mövduddur ki, bu sahələrdə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq gəlirlilik nöqtəyi-nəzərdən əlverişli sayılır. Bu sahələrin inkişafına yönəldilmiş kapital qoyuluşu tezliklə maliyyə uğurlarının qazanılmasına səbəb olur. Göstərilən sahələr aşağıdakılardır:

- müxtəlif işgüzar xidmət sahələri;
- ictimai iaşə sahələri;
- ticarət;
- avtomobil təmiri sahəsi;
- mənzil tikintisi sahəsi.

Kapitalın hansı istehsal sahəsinə yönəldilməsini qərara almış sahibkar daha sonra istehsal prosesinin həyata keçirməsini təmin edə bilən istehsal resurslarını əldə etməlidir. Sahibkar torpaq sahiblərindən ya birbaşa alqı-satqı yolu ilə aldığı, ya da uzun müddətə icarəyə götürdüyü torpaq sahəsində öz istehsal məqsədlərini həyata keçirmək üçün müvafiq istehsal bazasını təşkil edir. Bu məqsədlə sahibkar digər istehsal resurslarını, maşın, mexanizm, alət və avadanlıqları və eləcə də məhsuldar qüvvə olan işçi qüvvəsini cəlb etməklə fəaliyyətə başlayır. Sahibkarın bilavasitə rəhbərliyi altında işçi qüvvəsi əmək vasitələrinin köməyi ilə əmək predmetlərinə təsir göstərir, onları insan tələbatlarını ödəyə bilən formaya salır. Bu zaman son məhsul və xidmətlər istehsal edilmiş olur. İstehsal olunmuş məhsullar bazarda satılıb öz istehlakçıları tapır. Sahibkar satışdan əldə etdikləri gəlirin bir hissəsini istehsalın əvvəlki qaydada və ya genişləndirilmiş şəkildə davam etdirilməsinə digər hissəsini isə şəxsi istehlaka sərf edir. Bu proses daim təkrar olunur. İstehsalın və ya biznesin təşkili ilk baxışdan sadə görünə bilər. Lakin bu heç də belə deyil. Sahibkar bazar iqtisadiyyatının əsas qanunları olan tələb, təklif, rəqabət və qiymət qanunlarının tələbləri ilə hesablaşmalıdır. O, istehsal ünsürlərinin əldə olunması və istehsal prosesinin təşkili zamanı habelə istehsal etmiş olduğu məhsulları bazara çıxararkən, bazar qanunlarının tələblərini nəzərə almalıdır. O, bu qanunların tələblərinə əsaslanaraq seçmiş olduğu istehsal sahəsində gözlənilən mənfəəti qabaqcadan planlaşdırmalıdır.

Beləliklə, sahibkar milli iqtisadiyyatda istehsalın təşkilinin onun səmərəliliyinin yüksəldilməsinin, iqtisadi artımın təmin edilməsinin əsas iştirakçısıdır. Azərbaycan hökumətinin müasir şəraitdə qeyri-maddi aktivlərin uçotunun əsas xüsusiyyətləri və auditi iqtisadi siyasətinin

əsas istiqamətlərindən biri məhz sahibkarlıq fəaliyyətinin təmin edilməsi üçün əlverişli hüquqi iqtisadi mühitin yaradılmasıdır.

Elmi yeniliyi: Məqalədə istehsal fəaliyyətinin təşkilində istehsal üsürlərinin içərisindən sahibkarlıq bacarığının həlledici rol oynadığı əsaslandırılmışdır.

Tətbiqi əhəmiyyəti : Məqalədə nəzərdən keçirilən məsələlər müvafiq iqtisad fənnlərinin öyrənilməsində istifadə oluna bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Экономическая теория. Микроэкономика – 1,2. Учебник / Под общ.ред. Г.П.Журавлевой М.: ИНФРА-М, 2011, 934 с.
2. Генкин Б.М., Никитина И.А. Управление человеческими ресурсами. М.: Норма, 2013, 464 с.
3. Abdullayev K.X. İstehsal amillərindən istifadənin müasir problemləri. Bakı: Elm, 2011, 184 с.

РЕЗЮМЕ

ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ОСНОВНЫЕ ПРОИЗВОДСТВЕННЫЕ ФАКТОРЫ

Халилбейли А.Э.

Ключевые слова: *производственная деятельность, производственные элементы, предприниматель, рынок, рабочая сила.*

В статье рассматривается производственная деятельность человека как основная форма человеческой деятельности и факторы производства как основное условие возникновения производственной деятельности. Всесторонне анализируется так же предпринимательская способность как основной фактор производства. Предприниматель является основным участником повышения эффективности организации производства в национальной экономике, обеспечения экономического роста. Одним из основных направлений экономической политики правительства Азербайджана является создание благоприятной правовой экономической среды для обеспечения предпринимательской деятельности.

SUMMARY

PRODUCTION ACTIVITY AND MAJOR PRODUCTION FACTORS

Khalilbeyli A.E.

Key words: *production activity, production factors, entrepreneur, market, workforce.*

The article considers human production activity as the main form of human activity and factors of production as the main condition for the emergence of production activity, as well as comprehensively analyzes the entrepreneurial ability as the main factor of production. The entrepreneur is the main participant in improving the efficiency of the organization of production in the national economy, ensuring economic growth. One of the main directions of the economic policy of the government of Azerbaijan is the creation of a favorable legal economic environment for business activities.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	05.12.2018
	Son variant	25.01.2019